

ПРИКЛАДНА ПСИХОЛОГІЯ. ПРОФЕСІЙНА Й ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 15.81.43

DOI <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2022.2/07>

Гачак-Величко Л.А.

Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Сивоус І.В.

Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

ПСИХОЛОГІЯ ВІЙСЬКОВОГО КОЛЕКТИВУ ТА ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

У воєнній доктрині України зазначається, що одним з основних завдань у сфері воєнної безпеки є забезпечення високого рівня морально-психологічної та професійної підготовки особового складу для виконання завдань збройної боротьби за будь-яких умов бойової обстановки. Досвід країн світу, а також вітчизняний, показує, що основою ідеологічної складової виховної роботи повинна бути національна ідея, у нашому випадку – українська державницька ідеологія, національні ідеали, пріоритети та цінності, військові традиції українського народу, основні норми й принципи суспільної моралі. Управління військовим колективом є дуже складним видом діяльності офіцера. Управлінські аспекти охоплюють усю гаму службових обов'язків і насамперед пов'язані з навчанням і вихованням особового складу. Рішення командира є головним структурним моментом циклу управління і повинно бути завжди обґрунтованим.

Військова психологія як наука розвивається навколо конкретних особливостей військової діяльності. Військова психологія вивчає психологію військової діяльності та займається вивченням різних понять. Не менш важливим питанням є вивчення структури військового колективу.

У статті йдеться про структуру військового колективу, управління військовим колективом.

Мета статті – опанувати науку про психіку людини, психологію військового колективу, дослідити структуру військового колективу.

Ключові слова: *військо, військовий колектив, військова служба, психологія, військова діяльність, психіка.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку Збройних Сил України, як ключового елементу «сектору безпеки», вимагає стрімкого та якісного оновлення змісту всебічного забезпечення його діяльності. Бойові дії на території нашої держави остаточно окреслили завдання та умови реалізації одного із видів всебічного забезпечення – морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України, та висунули у якості першочергових завдань імплементації сучасної методології управління та змістовного наповнення роботи з «людськими ресурсами», враховуючи міжнародний досвід у цій галузі. Одним із ключових елементів морально-психологічного забезпечення є психо-

логічна служба, розвиток якої супроводжується структурним, правовим та методичним унормуванням психологічного забезпечення, як окремої складової.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема військового колективу як високорозвинутої соціальної системи, місця соціальних процесів, особливо соціальної рівноваги в її становленні, впливу військово-соціальної та виховної роботи на його ефективне функціонування привертає до себе увагу багатьох філософів, соціологів, психологів, педагогів, істориків, військових тощо. Чільне місце тут посідає (теорія опосередкування діяльністю) концепція А.В. Петровського, суть якої полягає в інтерпретації всіх міжособис-

тісних, внутрішньо групових і внутрішньо колективних процесів, взаємодій і взаємовідносин на ґрунті їх залежності від мети, цінностей та змісту групової діяльності.

Не менш важливими можна вважати праці відомих мислителів, як М. Вебер, М. Шелер, Г. Г. Гадамер. Тут варто згадати й вітчизняних авторів. Так, український філософ В.Г. Нестеренко узагальнив підходи до розкриття сутності смислу як «способу, яким людині дано світ». Підходи до визначення колективу як складної соціальної системи обрані, виходячи з наукових поглядів та ідей Л. Берта-ланфі, В. Андрущенко, І. Бичка, М. Михальченка, І. Надольного, Г. Горак, І. Бойченка, В. Розумного, Г. Заїченка, І.Кального та ін.

Специфіку військового колективу як своєрідної соціальної системи досліджували військові учені М. Бережний, М. Варій, М.Феденко, В.Ковальов, В. Кузьменко, М. Табунов та ін.

Щодо соціальних процесів, які відбуваються у військовому колективі, важливе значення мають роботи М.Бородіна, М. Дяченка, Л. Єгорова, Ю. Кірміна, І. Барукова та ін.

Виклад основного матеріалу. Людина задовольняє свої життєві потреби через активну взаємодію з навколишнім середовищем. Основними видами людської діяльності є праця в її різних виявах та спілкування. Однією з головних потреб людини, суспільства була потреба жити в мирі, спокої.

Тому завжди існує необхідність пошуку шляхів вирішення проблеми забезпечення безпеки та миру. Для здійснення таких завдань у будь-якій державі організована та діє на законних підставах військова служба. Саме на такі сили держава розраховує під час забезпечення своєї військової безпеки.

У нашій державі основою забезпечення безпеки з боку агресора є Збройні сили України. Військова служба у Збройних Силах – це дуже важливий вид діяльності, покликаний гарантувати національну безпеку України.

Робота такої структури пов'язана з небезпекою та найчастіше з відсутністю комфорту. За своєю суттю така діяльність є діяльністю військовослужбовців з певними обмеженнями: відсутність звичних умов життя, наявність певного дискомфорту, особлива регламентованість поведінки, звуження кола людей, з якими вони спілкуються.

Колектив у психологічній науці означає високоорганізоване товариство людей, об'єднаних єдністю світогляду, суспільно корисної діяльності, її цілей і засобів, організації, поглядів та інтересів, норм і правил поведінки, близькістю у стосунках, єдністю волі та суспільного лідерства [1, с. 23].

Слово «колектив» у перекладі з латинської означає «збирати разом», «з'єднувати» [5, с. 16].

Військова діяльність – це колективна діяльність людей, з новітнім озброєнням і технікою для забезпечення миру і спокою. Такі спільноти формуються в організаційній структурі підрозділів зі своїми системами командування, озброєння, розподілу завдань, способу життя, побуту та відпочинку.

Військовий колектив зазвичай використовується для опису такої спільноти воїнів і таких підрозділів, які досягли високого рівня у своєму соціальному розвитку. Він має в цьому плані ряд характеристик, значущість:

1. Колектив – це група воїнів, що відрізняються єдністю основоположних інтересів і моральних засад, високорозвиненою свідомістю, колективізмом і взаємною відданістю.

2. Однією з основних характеристик колективу є єдність завдань, цілей і процесу діяльності, колектив виходить із колективної діяльності, яка реалізується колективною майстерністю, навичками ділової взаємодії та має систему лідерства та дисципліни.

3. Важливою особливістю колективу є система соціально-психологічних явищ, що формуються на основі різноманітних форм спілкування воїнів і служать ланцюгом, що з'єднує їх в єдиний соціальний організм.

Також колектив характеризується здоровим соціально-психологічним кліматом та високим рівнем дисципліни. У кожному підрозділі є об'єктивні передумови для формування сильного бойового колективу: ідейно-політична єдність воїнів; колективна зброя та колективний характер діяльності, що передбачає необхідність загальних чітких заходів при веденні навчально-бойових дій; загальні умови служби, бойової та гуманітарної підготовки, військового побуту [3, с. 7].

На цій об'єктивній основі та під впливом цілеспрямованої роботи командирів, вихователів розвивається процес ідейно-організаційної єдності воїнів, тобто процес формування та формування колективу. Їх структура і психологія мають багато спільного.

Військові колективи у своєму складі мають воїнів але кожен колектив індивідуальний. Характеристики, подібність та відмінність військових колективів зумовлені низкою причин [4, с. 44].

Військова діяльність є складовою військової служби. За своїм змістом військова діяльність поділяється на два види: навчально-бойову та бойову. Бойова діяльність проходить в умовах

Рис. 1. Особливість військової діяльності

військової сутички, бою, її кінцевою метою є перемога над ворогом. Навчально-бойова діяльність готує військовослужбовців до можливих бойових дій і відбувається безпосередньо у військових частинах, навчальних військових підрозділах Збройних Сил України.

Колективна організація та зміст військової діяльності істотно різняться залежно від роду Збройних Сил (виду військ), їх справедливо вважають соціально-психологічними характеристиками, що мають суттєві відмінності [7, с. 23].

Військовий колектив має ряд відмінних рис:

- наявність важливих цілей і завдань. Перед воїнами Збройних Сил України стоїть завдання збройного захисту суверенітету та територіальної цілісності України;
- військові колективи виконують свої обов'язки із застосуванням озброєння та військової техніки;
- життя військового колективу регулюється законами, нормами й правилами поведінки, чіткою регламентацією відносин між воїнами, командиром і підлеглими, виходячи з вимог загально-військових законів;
- військові колективи відрізняються чіткою організаційною структурою, адекватними способами використання техніки та озброєння в бою, суворою координацією з боку командира;
- своєрідність військового побуту.

Існують різні типи груп (команд):

1. Випадкова група. Людей пов'язує лише єдність території. Це дуже слабкий зв'язок, який не дає морального потенціалу. Оскільки люди продовжують бути разом, між ними встановлюються контакти. Але психологічних ресурсів явно не вистачає.

2. Дезорганізована група. Є багато точок дотику. Їй притаманні такі особливості:

- єдність території;
- міжособистісний контакт на основі спільних інтересів;
- певна спільність емоційних станів. Це свідчить про певну згуртованість групи. Ця група непридатна для ефективної спільної діяльності.

Військовий колектив має свою соціально-психологічну структуру. Його елементами є люди, які виступають у колективному житті як основний елемент, з особливою діяльністю, займають певну позицію, та також окремі мікро групи, що утворюються всередині колективу. Усі ці позиції (індивідуальні та групові ролі) пов'язані специфічними відносинами [9, с. 23].

З кадрової організації підрозділу формується соціально-психологічна структура колективу. Соціально-психологічна структура військового колективу включає:

- міжособистісні взаємовідносини;
- колективну думку;
- колективний настрій;
- колективні традиції.

Структура військового колективу має тенденцію до стабілізації: коли позиції, ролі та стосунки солдатів закріплені та мають чітке формулювання, значні зміни в структурі можуть спричинити лише надзвичайні події. Якщо періодично змінюється особовий склад колективу, постійно змінюється його структура, безперервно відбувається процес визначення внутрішніх колективних позицій і ролей, відновлюються зв'язки та взаємодії, це вносить значну напругу в життя воїнів та у всього колективу.

У деяких військових колективах іноді з'являються елементи так званого фальшивого колективізму. Це справді зовнішнє надходження в здоровий організм команди. Психологія такого колективу – це прагнення зовнішньою порядністю приховати ненормальні стосунки та створити умови, в яких можна безкарно ігнорувати вимоги служби, норми військових статутів, допускати певні свободи. Це неприпустимо у військовій службі. Головним законом військового колективу служить насамперед сувора дисципліна [10, с. 33].

Елементи аморальної групової психології включають традиції міжособистісних і між колективних відносин, у яких значну роль відіграють психологічний тиск, примус, а іноді й пряме фізичне насильство. Попередження, своєчасне розкриття та принципова оцінка хибного колективізму, спотворення норм військового суспільства – основні обов'язки командира [2, с. 44].

У Збройних Силах України існує велика різноманітність військовослужбовців. Їх структура і психологія мають багато спільного. Оскільки кожен воїн має свою індивідуальність, команди також відрізняються одна від одної. Але кожен військовослужбовець є одиничним критерієм єдиного колективу. Тобто військовий колектив складається із військовослужбовців різних рангів, які виконують конкретні обов'язки.

Важлива згуртованість воєнного колективу. Згуртованість колективу виявляється в тому, що всі зусилля його учасників пов'язані разом для досягнення важливих соціальних цілей. Сполучення сприяє корисній суспільній діяльності.

Показниками згуртованості групи є: стиль керівництва, прийняття рішень, характер взаємин між учасниками групи, ступінь подібності планів і переконань про загальні дії та емоційні переживання, особистісні особливості учасників групи та їх сумісність із психофізіологією.

Соціально-психологічний клімат (СПК) – домінуючий, відносно стабільний метод врахування рішень і умов життя. Соціально-психологічний клімат можна розглядати через групову сумісність, показники соціально-психологічних характеристик військової згуртованості. Стиль комунікаційної стратегії СПК виражають ті хто складає колектив [6, с. 18].

Соціально-психологічний клімат у військовому колективі може бути позитивним і негативним. При цьому на формування оптимального СПК потрібно багато часу та цілеспрямованих зусиль, але набагато менше – на його знищення.

Висока потенційна ефективність – характеризується творчою здатністю до самоорганізації, самоуправління, самовдосконалення і базується

на сприятливих умовах виявлення здібностей кожної особистості, взаємної відповідальності, взаємовигоди та взаємодоповнюваності. Потенційна ефективність військового колективу повною мірою виявляється в сумісності, злагодженості, взаємо підтримці, у тому числі командирів. Військовий колектив характеризується рядом інших характеристик, найважливішими з яких є:

- спільна діяльність, основним завданням якої є збройний захист Вітчизни;

- правове регулювання діяльності, суворе дотримання правових норм і правил поведінки членів колективу з чітким регламентуванням відносин між ними;

- сувора комплектація, структура підпорядкування з командуванням командира частини;

- детальна регламентація спільного життя воїнів, обмеженість їх особистих контактів за межами військової частини, особливо для призовників;

- законодавча система комплектування військових команд із частин і підрозділів, яка встановлює особливий порядок прийому нових членів до команди та виключення з неї осіб, які відслужили необхідний строк служби або залишили її у зв'язку з іншими обставинами.

Висновки. Підводячи підсумок, зазначимо, що формування військових колективів є наслідком дії як об'єктивних законів, так і суб'єктивної діяльності їх учасників. Однак слід мати на увазі, що люди, які взаємодіють у рамках певного військового чи іншого колективу, є носіями індивідуальної психіки та неповторної психології особистості.

У результаті контактів на міжособистісному рівні формуються особливі психологічні явища, які називають психологією команди.

Список літератури:

1. Агаєв О., Скрипкін О., Дейко А., Поливанюк В. Алгоритм роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України (методичні рекомендації). К. : НДЦ ГП ЗС України, 2016. 147 с.
2. Алещенко В.І., Організація забезпечення збереження психічного здоров'я військовослужбовців. Методичний посібник для офіцерів, професорсько-викладацького складу, слухачів і курсантів ЗСУ. К. :, 2017. 134 с.
3. Балашова С., Васильєв С., Дубровинський Г. Практичний курс військової психології: Навчальний посібник. Част. 2. К. : ВПЦ «Київський університет». 2013. 172 с.
4. Дубровинський Г.Р., Рябова О.В. Зв'язок емоційного інтелекту військовослужбовця з психологічною сумісністю у військовому колективі. Вісник Національного університету оборони України. 2019. С. 11–17.
5. Кириленко Т.С. Психологія травмуючих ситуацій. Навч. посібник. К. : Видавчо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. 135 с.
6. Коқун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Корня Л.В. Психологічне вивчення особового складу Збройних Сил України. Методичний посібник. К. : ФОП Маслаков, 2019. 288 с.
7. Коробка Л.М. Підтримання здоров'я спільноти в умовах воєнного конфлікту: соціально-психологічний аспект. Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: матеріали

II Міжн. наук.-практ. конф. «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи». К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 88–93.

8. Любас А.А. Інноваційні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців. Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України: тези міжнародної науково-практичної конференції. Хмельницький, 2019.С. 442–443.

9. Чубенко І.М. Формування психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань анти-терористичної операції. Київ : Штаб АТО, 2014. 21 с.

10. Ягупов В.В. Військова психологія : Підручник. К. : Тандем, 2004. 656 с.

Gachak-Velichko L.A., Syvovs I.V. PSYCHOLOGY OF THE MILITARY TEAM AND MILITARY SERVICE

The military doctrine of Ukraine states that one of the main tasks in the field of military security is to ensure a high level of moral, psychological and professional training of personnel to perform the tasks of armed struggle in all conditions of combat.

The experience of the world, as well as domestic, shows that the basis of the ideological component of educational work should be the national idea, in our case – Ukrainian state ideology, national ideals, priorities and values, military traditions of the Ukrainian people, basic norms and principles of public morality.

Managing a military team is a very complex activity of an officer. Management aspects cover the full range of job responsibilities and are primarily related to the training and education of personnel. The decision of the commander is the main structural point of the management cycle and should always be justified.

Military psychology studies the personality of a serviceman, taking into account his social status. As a person, a serviceman is a full-fledged citizen of our state, who fulfills the obligation provided by the Constitution of Ukraine to protect the Fatherland.

He is characterized by high political consciousness, moral maturity, psychological readiness and skill in performing training, service and combat tasks. Military psychology as a science is evolving in relation to specific features of military activity.

Military psychology also studies the psychology of military activity. Methods of studying soldiers, teams (methods of psychology) are scientifically sound and practically tested methods of action in order to obtain reliable psychological information.

The article deals with the structure of the military team, the management of the military team.

The purpose of the article is to master the science of the human psyche, the psychology of the military team, to explore the structure of the military team.

Key words: *army, military collective, military service, psychology, military activity, psyche.*